

dr. Helen Fisher

ANATOMIJA LJUBEZNI

Evolucija spolnosti, zakonske zveze in prešustva

dr. Helen Fisher

ANATOMIJA LJUBEZNI

Evolucija spolnosti, zakonske zveze in prešuštva

Prevedla Helena Marko

Ljubljana, 2017

Helen Fisher
ANATOMIJA LJUBEZNI
Evolucija spolnosti, zakonske zveze in prešuštva
Dopolnjena in posodobljena izdaja

ANATOMY OF LOVE
A Natural History of Mating, Marriage, and Why We Stray
Completely Revised and Updated

Copyright © 1992, 2016 by Helen E. Fisher. All rights reserved.

© za Slovenijo UMco, d. d., 2017. Vse pravice pridržane.

Prevod: Helena Marko

Izdajatelj in založnik: UMco d. d., zbirka Preobrazba

Odgovorni urednik: dr. Samo Rugelj
Knjigo uredili: Renate Rugelj in Diana Volčjak
Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič
Fotografija na naslovnici: Depositphotos
Številčenje kazala: Matej Nemec
Tisk: Primitus d. o. o.
Naklada: 400 izvodov, 1. natis
Ljubljana, 2017

Knjižno delo je izšlo v okviru programa, ki ga sofinancira
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

Brez pisnega dovoljenja založbe je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, skupaj s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki, v okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

572:392.6

FISHER, Helen E.
Anatomija ljubezni : evolucija spolnosti, zakonske zveze in prešuštva / Helen Fisher ; prevedla Helena Marko. - 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2017. - (Zbirka Preobrazba)

Prevod dela: Anatomy of love

ISBN 978-961-6954-76-1

289538816

UMco d. d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
tel.: 01/ 520 18 39, e-pošta: bukla-urednistvo@umco.si, www.bukla.si

ZA LJUBIMCE VSEPOVSOD

In v spomin Ray Carroll

VSEBINA

Prolog	9
Na ljubezen!	
1. Igre, ki jih igramo	15
Dvorjenje	
2. Zakaj on? Zakaj ona?	39
Sla po ljubezni in koga izberemo	
3. Ali je monogamija naravna?	71
O človekovem navezovanju čustvenih vezi ... in varanju	
4. Zakaj nezvestoba?	93
Narava skakanja čez plot	
5. Zasnova za ločitev	123
Kriza tretjega in četrtega leta	
6. »Ko je plemeniti divjak še prosto tekal po gozdu ...«	149
Življenje na drevesih	
7. Izgon iz raja	177
O izvoru monogamije in zapustitve	
8. Tiranija ljubezni	207
Razvoj navezanosti in zasvojenost z ljubeznijo	
9. Kot iz škatlice	235
Naravne vabe za zapeljevanje	

10. Ženske in moški so kot stopali, ki potrebujeta druga drugo, da lahko gresta naprej	265
Spolne razlike v razmišljanju	
11. Ženske, moški in moč	293
Narava seksualne politike	
12. Skoraj človek	317
Izvor sorodstvenih vezi in najstništvo	
13. Prva premožna družba	335
»Morati – tista kratka, a gospodovalna beseda«	
14. Muhasta strast	361
Ljubezen v davnih časih	
15. »Dokler naju smrt ne loči«	381
Rojstvo dvojnih seksualnih meril	
16. Spolnost v prihodnosti	399
Počasna ljubezen in naprej v preteklost	
Dodatki	435
Zahvale	458
Opombe	459
Literatura	519
Stvarno in imensko kazalo	583

Na ljubezen!

Novinar: Zakaj pišete samo o odnosih?

Nora Ephron: Mar obstaja še kaj drugega?

Nedavno sem potovala po hribovskem predelu Nove Gvineje; sedela sem zadaj, na odprtem delu kamioneta, in se pogovarjala z moškim, ki je imel tri žene. Vprašala sem ga, koliko žen bi rad imel. Umolknil je in se čohal po bradi. Spraševala sem se: »Bo rekel pet? Deset? Petindvajset žen?« Nagnil se je k meni in šepnil: »Nobene.«

Smo vrsta, ki se združuje v pare. Čeprav kakšnih 85 odstotkov kultur moškemu dovoljuje, da ima več žena, si le redki v resnici omislijo harem. Moški mora imeti veliko koz, krav, zemlje, denarja ali drugih impresivnih dobrin, da mu uspe prepričati več žensk, naj z njim delijo posteljo. Pa še takrat se lahko več žena izkaže nadležnih kot zobobol. Sožene si skačejo v lase; včasih celo zastrupijo otroke druga drugi. V naši naravi je, da svoje otročičke vzgajamo v paru, vendar z veliko pomagači v bližini svojega gnezda.

Ta knjiga je zgodba o monumentalni človeški strasti: ljubezni. Govori tudi o vseh izpeljankah naše osnovne človeške razmnoževalne strategije: kako se osvajamo in koga izberemo; kako ustvarjamo čustvene vezi; zakaj nekateri ljudje prešuštvujejo in zakaj se drugi razvežejo; kako se je razvila sla po ljubezni; zakaj imamo najstnike in široke sorodstvene mreže, da nam

pomagajo vzgajati otroke; zakaj moški ne more biti bolj podoben ženski in obratno; kako sta se spolnost in ljubezen drastično spremenila zaradi izuma pluga. V zadnjem poglavju predstavim tudi nov pogled na spolnost v prihodnosti.

Ko me je založba W. W. Norton povabila, naj pripravim drugo izdajo te knjige, sem radostno privolila, misleč, da gre za privilegij in preprosto nalogo. Prvo izdajo knjige sem pisala deset let; menila sem, da mi bo tole revidiranje vzelo deset dni. Potem sem knjigo prebrala in kaj kmalu ugotovila, da moram večino vsebine posodobiti.

Zato sem tokrat dodala veliko novih podatkov in idej, vključno s podatki o vseh slikah možganov, ki smo jih pridobili pri naših eksperimentih o romantični ljubezni, zavrnitvi v ljubezni in dolgoletni ljubezni. Pridala sem svoje nove podatke o biologiji osebnosti in zakaj se zaljubimo v eno osebo, ne pa v drugo; nove informacije o nezvestobi, zasvojenosti z ljubeznijo, spolni selekciji in izbiri partnerja. Ne manjkajo niti najnovejše statistike o vzorcih ločitev po svetu. Predstavljam svojo teorijo o razvoju morale tekom življenja in svojo hipotezo o naših sodobnih navadah pri zmenkih – kar imenujem »počasna ljubezen« – in še veliko drugih podatkov o spolnosti v prihodnosti, ki sem jih zbrala v sodelovanju s spletno stranjo www.match.com.¹ Dodala sem reference za svoje dopolnitve, obdržala večino prvotnih referenc in priložila dva moja vprašalnika.

Novinar David Gergen me je nekoč poimenoval »zadnja ameriška optimistka.« Veliko je stvari, o katerih lahko tarnamo, hkrati pa obstaja veliko stvari, ki jih lahko slavimo – denimo človekovo neizčrpno slo po ljubezni. Tehnologija spreminja naš način dvorjenja, ne more pa spremeniti ljubezni. Romantična ljubezen in navezanost izhajata iz najbolj primitivnih delov naših možganov – tistih, ki se nahajajo blizu centrov za uravnavanje žeje in lakote. Kot je Platon bistroumno zapisal v svojem *Simpoziju*: »Eros je ljubezen do tega, kar nekomu v sedanjosti

manjka.« Ljubezen je potreba, je močno koprnenje in sla, ki človeka žene, da išče največjo nagrado v življenju: partnerja za spolno združitev. Rojeni smo za ljubezen. In res, če preživimo kot vrsta, se bomo zaljubljali in gradili partnerske vezi še čez milijone let.

Ta knjiga sledi tirnicam te neuničljive človeške strasti. In končam jo v optimističnem tonu. Trdno sem prepričana, da če je kdaj v evoluciji človeka obstajalo obdobje, ko si imamo ljudje priložnost ustvariti srečna partnerstva, je ta čas zdaj.

Nazdravljam ljubezni,
Helen Fisher

ANATOMIJA LJUBEZNI

Igre, ki jih igramo

Dvorjenje

*Ko jih premikajo sile ljubezni,
delčki sveta iščejo drug drugega,
da bi svet lahko obstajal.*

— PIERRE TEILHARD DE CHARDIN

Kot pravi malce dvomljiva zgodba, je velikega britanskega genetika J. B. S. Haldana njegov sodelavec lepega dne vprašal: »Povejte mi, gospod Haldane, ko toliko veste o naravi: kaj mi lahko razodenete o bogu?« Haldane je odgovoril: »Nenavadno rad ima hrošče.« In imel je prav – na svetu živi več kot 300.000 vrst hroščev.

Sama bi dodala, da »boga« očitno zabavajo človeške igrice iskanja spolnega partnerja, saj noben drug vidik človekovega vedenja ni tako kompleksen, tako prefinjen ali tako vseprisoten. In čeprav se te seksualne strategije med posamezniki razlikujejo, ima osnovna koreografija človekovega dvorjenja, romantike, ljubezni in zakonske zveze na tisoče pojavnih oblik, za katere se zdi, da so vtisnjene v človekovo psiho kot produkt časa, selekcije in evolucije.

Vklopijo se tisti trenutek, ko se ženske in moški znajdejo v krogu dvorjenja – z načinom, kako flirtajo.

Govorica telesa

Irenäus Eibl-Eibesfeldt, nemški etolog,¹ je v ženskem koketiranju opazil nenavaden vzorec. Uporabil je fotoaparatus s skritimi lečami in kadar je usmeril fotoaparatus naravnost proti ženski, jo je v resnici fotografiral s strani. Tako se je lahko posvetil le lokalnim vidnim poljem in na film ujel nezaigrane izraze na obrazih ljudi v svoji bližini. Na svojih potovanjih po Samoi, Papui, Franciji, Japonski, Afriki in Amazoniji je posnel številne nize koketiranja. Nato je v svojem laboratoriju na Inštitutu Maxa Plancka za vedenjsko fiziologijo v bližini Münchna, pazljivo, sličico za sličico, preučil vsako epizodo dvorjenja.

Opazil je univerzalen vzorec ženskega flirtanja. Izkazalo se je, da ženske iz tako različnih okolij, kot so džungle Amazonije, pariški saloni in višavja Nove Gvineje, koketirajo z enakim zaporedjem izrazov.

Najprej se ženska nasmehne svojemu občudovalcu in privzdigne obrvi s hitrim, sunkovitim gibom, med strmenjem vanj pa široko razpre oči. Nato spusti veke, nagne glavo postrani in navzdol ter pogleda stran. Pogosto si obraz zakrije z dlanmi in se živčno hihita, medtem ko se skriva za dlanmi. To zaporedje gibov pri flirtanju je tako značilno, da je Eibl-Eibesfeldt prepričan, da gre za prirojen ženski maneuver pri osvajanju, ki so ga ženske razvile že v pradavnini kot način sporočanja seksualnega in/ali ljubezenskega zanimanja.

Tudi nekatere druge taktike, ki jih ljudje uporabljamo pri osvajanju, lahko izhajajo iz prazadetkov človeške kulture. Tak primer je narejeno sramežljiv pogled, pri katerem ženska nagne glavo in svojega snubca sramežljivo pogleda navzgor. Isto počne samica oposuma: obrne se proti svojemu osvajalcu, nagne gobček in ga pogleda naravnost v oči. Živali pogosto stresa jo z glavo, da bi pritegnile pozornost. Ženske med osvajanjem to redno počnejo: dvignejo ramena, usločijo hrbet in z enim

gibom v širokem loku vržejo nazaj lase. Albatrosi med svojim ritualom dvorjenja dramatično nagibajo glave na stran, se priklanjajo drug pred drugim, široko razpirajo in tleskajo s kljuni ter jih drgnejo ob kljun izbranke. Želve zaklepnice pri dvorjenju stegujejo in umikajo glave v oklep, pri čemer se skoraj dotaknejo z nosovi. Skratka, človeška bitja ženskega spola niso edina bitja, ki pri flirtanju uporabljajo svoje glave.²

Tudi moški uporabljajo taktike dvorjenja, ki spominjajo na taktike drugih vrst. Ste kdaj vstopili v šefovo pisarno in ga zagledali, kako se ves izprsen in zleknjen nazaj preteguje z dvignjenimi nadlahtmi, roke pa ima sklenjene za glavo? Morda je stopil izza mize, prikorakal do vas, se nasmehnil, usločil hrbet in se izprsil v vaši smeri? Če se je, pazite. Morda vam podzavestno sporoča svojo prevlado nad vami. Če ste ženska, vas morda osvaja.

»Izprsitev« je v živalskem kraljestvu del osnovnega sporočila telesne drže, ki pomeni »sem ponosen in pogumen.« Dominantna bitja se napihnejo. Polenovka napihne svoje ličnice in sune ven svoje medenične plavuti. Kače, žabe in krastače napihnejo svoja telesa. Antilope in kameleoni se postavijo bočno, da poudarijo svojo maso. Belorepi jeleni gledajo postrani izpod čela, da razkazujejo svoje rogovje. Mačke se nasršijo. Golobi se napihnejo. Jastogi se postavijo na konice nog ter iztegnejo svoje odprte klešče. Gorile se tolčejo po prsih. Moški se zgolj izprsiyo.

Kadar se soočijo z bolj dominantno živaljo, se mnoga bitja skušajo narediti čim manjša. Ljudje skrčijo nožne prste, zgrbijo ramena in povesijo glavo. Volkovi stisnejo rep med noge in se odplazijo stran. Podrejeni jastogi se prihulijo. In mnoge vrste se sključijo. Ogrožena polenovka upogne svoje telo navzdol. Kuščarji celotno telo premikajo gor in dol. Uklonljivi šimpanzi tako hitro in ponavljajoče kimajo s svojimi glavami, da primatologi tako vedenje imenujejo zibanje.

Položaja »sklonjenosti« in »pretenja,« ki jih opazimo pri mnogih bitjih, se pogosto pojavljata tudi med dvorjenjem. Spomnim

se stripa iz evropske revije. Na prvi sliki moški v kopalnih hlačah stoji na prazni plaži – glava povešena, izbočen trebuh in vbočen prsni koš. Na naslednji sliki gre privlačna ženska mimo moškega na plaži, ki nemudoma dvigne glavo, potegne trebuh not in se izprsi. Na tretji sliki ženske ni več, moški pa zavzame svojo običajno poklapano držo. Neredko vidimo ženske in moške, kako se napihnejo ali sključijo, da bi drugim sporočili svojo pomembnost, nebogljenost ali priljudnost.

Paritveni pogled

Koprneče strmenje je verjetno človekov najbolj vpadljiv maneuver pri dvorjenju. Govorica oči. V zahodnih kulturah, kjer je očesni stik med spoloma dovoljen, ženske in moški pogosto dve do tri sekunde zaverovano strmijo v potencialnega izbranca ali izbranko. V tem času se jim lahko razširijo zenice, kar je znak izrednega zanimanja. Nato strmeči moški ali ženska spusti veke in pogleda stran.³

Zdi se, da ima očesni stik takojšen učinek. Strmenje sproži aktivacijo primitivnih delov človekovih možganov in priključene enega izmed dveh osnovnih občutkov – pristop ali umik. Ni mogoče ignorirati oči, ki nepremično zrejo vate – na tak pogled se moraš odzvati. Lahko se nasmehneš in začneš pogovor. Lahko pogledaš stran in gledaš, kam bi jo pocvirnal. Toda še prej se najbrž pocukaš za ušesno mečico, si popraviš pulover, zazehaš, si daš opravka z očali ali izvedeš še kakšen drug brezpomenski gib – »nadomestno kretnjo,« da bi si olajšal tesnobo, medtem ko se odločaš, kako bi sprejel to povabilo: bi pobegnil s prizorišča ali sodeloval v igri dvorjenja?

Ta pogled, ki ga etologi imenujejo paritveni pogled, je morda zakoreninjen v naši evolucijski psihi. Šimpanzi in drugi primati strmijo v svoje sovražnike, da bi jih prestrašili, po borbi pa drug

drugemu globoko pogledajo v oči, da bi se pobotali. Strmenje se pojavlja tudi pred paritvijo, kar so opazili pri bonobih (t. i. pritlikavih šimpanzih), ki so v tesnem sorodstvu s šimpanzi, vendar manjše postave in morda inteligentnejši. Nekaj teh skoraj človeških bitij živi v živalskem vrtu v San Diegu, kjer se samci in samice redno pariyo. Tik pred spolnim odnosom si opici nekaj trenutkov globoko zreta v oči.⁴

Tudi pavijani med dvorjenjem drug drugemu gledajo v oči. Čeprav so se te živali odcepile od človekove evolucijske veje pred več kot petindvajsetimi milijoni let, ta podobnost pri osvajanju samic ostaja. Antropologinja Barbara Smuts je takole pokomentirala začetek dvorjenja med pavijanoma na skalovju Eburru v Keniji: »Bilo je, kot bi gledala dva zelenca v baru za samske.«⁵

Njuna romanca se je pričela nekega večera, ko se je pavijanka Thalia obrnila in zasačila mladega pavijana Alexa, kako bulji vanjo. Stala sta slabih pet metrov narazen. Pavijan je v trenutku pogledal v stran. Zato se je ona zastrmela vanj – dokler se ni pavijan obrnil in je pogledal nazaj. Thalia se je hipoma zavzeto posvetila prstom na svojih nogah. In tako sta se šla. Vsakič, ko je ona pogledala njega, je on pogledal v stran; vsakič, ko je on pogledal njo, si je ona dala opravljanje z nego svojih stopal. Na koncu je Alex le ujel Thalia, kako strmi vanj – njen »vrnjeni pogled.«

Bliskovito je potegnil ušesa h glavi, priprl veke in začel cmokati z ustnicami, kar predstavlja višek ljubeznivosti v pavijanski družbi. Thalia je otrpnila. Nato mu je namenila dolg pogled naravnost v oči. Šele po tem podaljšanem pogledu se ji je Alex približal in takrat mu je Thalia začela čistiti dlako. To je bil začetek prijateljstva in ljubezenskega razmerja, ki je bilo trdno še šest let kasneje, ko se je Smutsova vrnila v Kenijo, da bi preučevala prijateljstva med pavijani.

Morda so oči – in ne srce, genitalije ali možgani – tisti telesni organ, ki začne ljubezensko razmerje, saj strmenje (ali buljenje) v človeku pogosto sproži nasmeh.

»Je nasmeh ljubezni in je nasmeh prevare,« je zapisal pesnik William Blake. V resnici človeška bitja poznamo vsaj osemnajst vrst nasmehov,⁶ pri dvorjenju pa uporabljamo le nekaj izmed njih. Tako moški kot ženske uporabljajo »preprost nasmeh« z zaprtimi usti, kadar pozdravijo mimoidočega znanca. Pri tem izrazu so ustnice zaprte in razpotegnjene, zob pa ni videti. Ta gib često pospremimo s kimljajem, s katerim izrazimo prepoznavo. Ljudje, ki se vam tako nasmehnejo, se najbrž ne bodo ustavili, da bi vam kaj rekli.

Človeški »nasmeh z zgornjimi zobmi« kaže močno zanimanje. Pri tem izrazu razkrijemo zgornje zobe, da bi pokazali svojo pozitivno namero. Nasmeh z zgornjimi zobmi pogosto pospremimo s premikom obrvi, ki traja le šestino sekunde – obrvi dvignemo, nato pa jih hitro spustimo. Eibl-Eibesfeldt je opazil nasmeh z zgornjimi zobmi tako pri Evropejcih, Balijcih, amazonskih Indijancih kot pri Bušmanih v Južni Afriki in poročal, da ga ljudje uporabljajo pri vseh vrstah prijateljskih stikov – tudi pri flirtanju. Šimpanzi in gorile uporabljajo ta polovični nasmeh pri igri, vendar raje razkrijejo spodnje kot zgornje zobe. Na ta način prikrijejo svoje bodalom podobne zgornje čekane, s katerimi drug drugemu grozijo.

»Odprti nasmeh«, pri katerem so ustnice povsem potegnjene nazaj, zgornji in spodnji zobje pa v celoti razkriti, je nasmeh, s katerim često skušamo osvojiti drugo osebo. Nekdanji ameriški predsednik Jimmy Carter je slovel po takšnem nasmehu. Carter je snubil ameriški razum, volilne glasove in njihovo mnenje. Če bi svoj »super nasmešek« pospremil z zaporedjem flirtanja

– z narejeno sramežljivim pogledom, izprsitvijo, strmenjem ali če bi vrgel lase nazaj s premikom glave – bi bile njegove namere nezmotljivo seksualne narave.

»Živčni družabni nasmeh« je vrsta človeškega nasmeha, ki pri dvorjenju igra izrazito negativno vlogo. Izhaja iz pradavne prakse sesalcev, da si pokažejo zobe, kadar se počutijo stisnjene v kot. Med enim izmed svojih televizijskih nastopov sem videla čudovit primer takega nasmeha. Mojo gostiteljico je verbalno napadel drugi gost oddaje. Ni mogla biti nevljudna ali kar zapustiti prizorišča. Zato je potegnila nazaj svoje ustnice in razkrila dve vrsti trdno stisnjenih zob. Nato je otrpnila s tem živčnim nasmeškom na obrazu.

Šimpanzi uporabljajo živčni družabni nasmešek, a kadar se znajdejo pred superiornejšo živaljo, razgalijo svoje zobe. S temi gestami izražajo kombinacijo strahu, prijaznosti in popuščanja. Tudi ljudje v težkih družabnih situacijah uporabimo živčni družabni nasmešek, nikoli pa ga ne uporabimo pri dvorjenju. Če se vam potencialni ljubimec nasmehne z razkritimi, toda stisnjenimi zobmi, ste lahko precej gotovi, da razmišlja prej o tem, kako bi preživel predstavitev, kot pa o tem, da bi vas osvajal.

Univerzalni znaki dvorjenja

Kljub očitnim korelacijam med človekovimi in živalskimi gestami dvorjenja smo potrebovali več kot stoletje raziskav, da smo potrdili, da ljudje na različnih koncih sveta v resnici uporabljajo mnogo istih neverbalnih signalov. Darwin se je prvi spraševal o dednosti človeških izrazov na obrazu in telesnih poz. Da bi potrdil svoj sum, da vsi, ženske in moški, uporabljajo enake geste in poze za izražanje osnovnih človeških čustev, je leta 1867 poslal seznam vprašanj svojim kolegom na odmaknjenih predelih obeh Amerik, Afrike, Azije in Avstralije.

Tukaj je nekaj izmed mnogih vprašanj, ki jim jih je zastavil o staroselcih: »Kadar je moški ogorčen ali kljubovalen, ali se namrgodi, se odločno vzravna, drži glavo pokonci in stisne pesti?« »Ali izrazijo gnus tako, da spodnjo ustnico ukrivijo navzdol, zgornjo ustnico pa z nenadnim izdihom narahlo privzdignejo?« »Kadar so dobre volje, ali se jim oči lesketajo, ali je koža okoli in pod njihovimi očmi narahlo zgubana, ustnice pa so v kotic-kih narahlo potegnjene nazaj?«⁷

Znanstveniki, novinarji, misijonarji in prijatelji z različnih koncev sveta so na Darwinova vprašanja odgovorili pritrdilno, zato je Darwin začel verjeti, da se veselje, žalost, sreča, prese-nečenje, strah in več drugih človeških občutkov izraža z vse-človeškimi vzorci kretenj, ki smo jih podedovali iz evolucijske preteklosti. Ti neverbalni signali vključujejo človeški nasmeh. Kot je Darwin leta 1872 zapisal v svoji knjigi *The Expression of the Emotions in Man and Animals (Izražanje čustev pri človeku in ži-valih)*: »Zdi se, da je pri vseh človeških rasah izražanje dobrega razpoloženja enako in zlahka prepoznavno.«

Več kot dvesto let kasneje so psiholog Paul Ekman in njegovi sodelavci potrdili Darwinovo prepričanje, da ljudstva z različ-nih koncev sveta uporabljajo enake osnovne izraze na obrazu. Ko je Ekman pokazal fotografije ameriških obrazov pripadni-kom plemena Fore z Nove Gvineje, vaščanom ob reki Sadong v Sarawaku (Malezija), Brazilcem in Japoncem ter jih prosil, naj identificirajo izraze na obrazih, so ti raznoliki možje in žene prepoznali izraze žalosti, presenečenja, gnusa, strahu in jeze – in seveda (širok) nasmeh.⁸

Zdi se, da smo rojeni za to, da se smejimo. Nekateri novoro-jenčki začnejo oponašati materin nasmeh že v šestintridesetih urah po rojstvu, vsi dojenčki pa začnejo uporabljati nasmeh kot družabno sredstvo, ko so stari približno tri mesece.⁹ Celotroci, ki se rodijo slepi ali gluhi, se znajo široko nasmejati, čeprav nikoli niso videli tega izraza na obrazih ljudi okoli sebe.

Tako kot nasmeh so verjetno tudi zaporedje koketiranja, narejeno sramežljiv pogled, metanje las nazaj s premikom glave, strmenje ali izprsitev del standardnega človekovega repertoarja kretenj, ki jih v določenih kontekstih uporablja za pritegnitev partnerja.

So ti znaki dvorjenja morda del širšega človeškega paritvenega plesa?

To idejo sta predlagala antropolog David Givens in biolog Timothy Perper. Oba znanstvenika sta preživela na stotine ur v ameriških koktajl barih ter opazovala, kako se sparčkajo ženske in moški. Givens je opazoval ljudi v pubih v bližini študentskega kampusa Univerze v Washingtonu, Seattle. Perper je srkal svoje pivo, strmел v mlade samske ljudi in si zapisoval v beležko v Main Brace Lounge, The Homestead in drugih barih v New Jerseyju, New Yorku in vzhodni Kanadi. Oba voajerja v znanstvene namene sta opazila enak splošni vzorec v procesu dvorjenja.¹⁰

Po mnenju teh dveh raziskovalcev ima dvorjenje v ameriških barih za samske več faz, vsaka izmed njih pa ima prepoznavne točke stopnjevanja. Razdelila sem jih v pet faz. Prva se imenuje »faza iskanja pozornosti.« Takoj ko vstopijo v bar, ženske in moški ponavadi premerijo teritorij – kje je kak prost sedež, kam se lahko naslonijo, kam bi se postavili pri šanku, kje so vrata ali kje je plesišče. Ko je to opravljeno, začnejo iskati pozornost.

Pri tem uporabljajo različne taktike. Moški radi pomigajo z rameni, se pretegnejo, se vzravnavajo in se zibajoče prestopajo z ene noge na drugo. Njihovi telesni gibi so pogosto pretirani. Namesto da bi pri mešanju pijače uporabili zgolj zapestje, moški često premikajo celotno roko, kot da mešajo blato, ne pa koktajl. Med prešernim smehom – ki je dovolj glasen, da

pritegne pozornost vseh okoli njih – angažirajo celotno telo. Zato so že preproste kretnje videti izumetničene in pretirane.

Tu je še moška nastopaška hoja sem in tja po prostoru. Tudi samci pavijanov na traviščih Vzhodne Afrike radi nastopaško postopajo, kadar predvidijo, da bi se srečanje s samico lahko končalo s paritvijo. Samec gorile togo hodi sem in tja, s kotičkom očesa pa opazuje izbrano samico. Primatologi tako paradiranje ob hkratnem prežanju z očmi imenujejo »nastopaški samicolov.« Samci mnogih vrst se radi lišpajo za samice. Moški se pogladijo po laseh, si poravnajo oblačila, se pocukajo za brado ali izvedejo druge gibe, s katerimi se uredijo, hkrati pa razpršijo živčno energijo in obdržijo telo v gibanju.

Starejši moški uporabljajo različne pripomočke za oglaševanje svoje razpoložljivosti, denimo drag nakit, oblačila in druge pritikline, s katerimi kažejo svojo finančno uspešnost. Toda vse te signale lahko zreduciramo na eno preprosto sporočilo v treh delih: »Tukaj sem, pomemben sem, nisem nevaren.« Kakšna težavna mešanica signalov za hkratno sporočanje – pomembnost *in* dostopnost. Toda moškimi to uspeva in ženske pogosto dvorijo moškimi.

»Bolje je biti pogledana kot spregledana,« je nekoč izjavila igralka Mae West. Žensko to vedo. Ženske začnejo fazo iskanja pozornosti z mnogimi istimi manevri kot moški: smehljanjem, strmenjem, prestopanjem z ene noge na drugo, zibanjem, lepoticenjem, pretegovanjem in premikanjem po svojem teritoriju, da bi pritegnile pozornost drugih. Pogosto jih podkrepijo še s paleto značilnih ženskih gibov. Okoli prsta si ovijejo pramen las, nagnejo glavo, narejeno sramežljivo pogledajo navzgor, se zahihitajo, privzdignejo obrvi, na hitro pokažejo jezik ali si obliznejo zgornjo ustnico, zardijo in skrijejo obraz v dlani. Vse to, da bi potencialnim partnerjem sporočile: »Tukaj sem.«

Nekatere ženske pri dvorjenju moškimi privzamejo značilno hojo: usločijo hrbet, potegnejo trebuh noter in se izpršijo,

migajo z boki in nastopaško razkazujejo svoje obline. Ni čudno, da mnoge ženske nosijo čevlje z visokimi petami. Ta bizar na navada, ki si jo je v šestnajstem stoletju omislila Katarina Medičejska, nenaravno usloči hrbet, izboči ritnice, potisne prsi naprej in ženska zavzame zapeljivo pozo. Tudi štorcljanje koničastih pet pomaga pritegniti pozornost.

S to hojo v visokih petah, z našobljenimi ustnicami, trepanjem s trepalnicami, namigujočimi obrvmi, navzgor obrnjenimi dlani, navznoter obrnjenimi konicami čevljev, zibajočimi se telesi, valujočimi krili in bleščečimi zobmi ženske moškimi pošiljajo signale, da so jim na voljo.

Pripravljalni pogovor

Druga faza, ki se imenuje faza »prepoznavanja«, se začne, ko se en par oči sreča z drugim. Nato en potencialni ljubimec prepozna potezo drugega z nasmehom ali rahlim nagibom telesa, posameznika pa se dovolj primakneta drug k drugemu, da lahko začneta pogovor.¹¹ To lahko pomeni začetek romance.

A ta faza še zdaleč ni tako tvegana kot naslednja pomembna točka stopnjevanja – »faza pogovora.« Ta neresen in često nesmiseln pogovor imenujemo »pripravljalni pogovor.« Prepoznamo ga po tem, da sogovornika pogosto govorita z višjim, mehkejšim in bolj melodičnim glasom kot sicer – v tonu, ki ga človek uporabi za izražanje topline do otrok ali skrbi za ljudi, ki potrebujejo pomoč.

Pripravljalni pogovor se začne s tako nedolžnimi vprašanji, kot sta: »Si zadovoljen s svojim pametnim telefonom?« ali »Kakšna se ti zdi hrana tukaj?« Stavki, ki jih uporabljamo za prebijanje ledu, so tako raznoliki, kot je raznolika človeška domišljija, toda najboljši uvodni stavki so komplimenti ali vprašanja, ker oboji zahtevajo odgovor od druge osebe. Še več, pogosto

je manj pomembno, *kaj* rečete, kot *kako* to izrečete. To je ključno. V trenutku, ko odprete usta in spregovorite, z intonacijo in višino glasu izdate svoje namene. Visok, nežen in melodičen »pozdravljen« je često znak seksualnega ali romantičnega zanimanja, medtem ko odsekan, nizek, neprizadet ali ravnodušen »živjo« redkokdaj vodi do ljubezenskih radosti. Če se potencialni partner smeji nekoliko bolj, kot pritiče situaciji, se najbrž tudi on spogleduje z vami.

Govor je nevaren zaradi pomembnega vzroka. Človekov glas je kot njegov drugi podpis, ki ne razkriva le njegovih namer, temveč tudi njegovo socialno ozadje, stopnjo izobrazbe in nedoločljive posebnosti njegovega značaja, ki lahko že v nekaj trenutkih pritegnejo ali odvrnejo potencialnega partnerja. Igralci, javni govorniki, diplomati in kronični lažnivci poznajo moč glasu, zato radi spreminjajo njegovo višino in barvo. Filmski igralci skoraj za oktavo dvignejo glas, da zadenejo sladkoben, melodičen ton v prizorih, ki prikazujejo flirtanje. In prebrisani lažnivci se izogibajo drobnim lažem po telefonu, ki je izključno slušen medij, zaradi česar ljudje lažje prepoznajo drobne nedoslednosti pri poudarkih in intonaciji. Že od rojstva nas učijo, naj nadzorujemo svoje izraze na obrazu, ko nam, denimo, starši naročijo, naj se »nasmehnemo za babico.« Toda večina se nas ne zaveda moči svojega glasu.

Ko sem v sodelovanju s spletno stranjo www.match.com leta 2012 anketirala več kot 5.000 ameriških samskih oseb, se je eno izmed zastavljenih vprašanj glasilo: »Ali presojate možnega kandidata za zmenek po katerem izmed naslednjih kriterijev?« Iz rezultatov je bilo razvidno, da jih samski najpogosteje presojajo po uporabi besedišča in slovnice (83 odstotkov), po samozavesti (78 odstotkov) in po zobeh (76 odstotkov). S slovnico in besediščem veliko poveste o svoji vzgoji; s samozavestjo razkrijete, kako duševno uravnovešeni ste; z zobmi pokažete svoje zdravje in starost. Ni čudno, da je človeški glas tako

pomemben pri zapeljevanju. Privlačen glas izboljša vaše možnosti: ženske in moški s prijetnim glasom imajo več spolnih partnerjev,¹² nekateri pa imajo tudi več otrok.¹³

Tako Givens kot Perper sta opazila, da je šlo mnogo potencialnih ljubezenskih razmerij rakom žvižgat čim sta se osebi začeli pogovarjati.¹⁴ Če dvojica uspe prebroditi ta napad zaznav, obe osebi pa začneta *aktivno* poslušati druga drugo, se pogosto premakneta v »fazo dotika.«¹⁵

Dotikanje se začne z »znaki namere« – nagib naprej, premik roke bližje k roki druge osebe (če sedita za mizo), premik stopala bližje k stopalom druge osebe (če stojita) ali božanje lastne roke, kot bi želel pobožati roko drugega. Nato sledi vrhunec: ena oseba se dotakne ramena druge, njene podlahti, zapestja ali drugega v družabnem kontekstu razpoložljivega dela telesa. Ponavadi se ženska prva dotakne moškega, ko povsem slučajno (toda preišljeno) z roko podrsa po telesu svojega snubca.

Kako nezaten se zdi tak dotik in kako pomembno je takšno dotikanje. Človeška koža je kot travnik, kjer je vsaka bilka živčni končič – tako občutljiv, da se lahko že najmanjši dotik vtisne v človeške možgane kot spomin na tisti trenutek. Prejemnik takoj opazi sporočilo. Če se živčno zdrzne, je zapeljevanja konec. Če se umakne, četudi komaj opazno, se ga druga oseba morda nikoli več ne bo skušala dotakniti. Če ignorira njen poskus, se ga bo morda dotaknila še enkrat. Če pa se nagne proti njej, se ji nasmehne ali vrne gib z lastnim namernim dotikom, potem sta preplezala veliko prepreko, ki je dobro znana tudi v svetu živali.

Večina sesalcev se pri dvorjenju dotika drug drugega. Sinji kiti drug drugega božajo s svojimi plavutmi. Samci metuljev med dvorjenjem drgnejo in božajo trebuh samice. Delfini se nežno grizljajo. Krti si drgnejo rilčke. Psi se ližejo. Šimpanzi

se poljubljajo, trepljajo, objemajo in držijo za roke. Sesalci se pred parjenjem ponavadi božajo, negujejo ali drgnejo s smrčki ali rilci.

Dotik velja za mater vseh čutov. To nedvomno drži, saj človeška kultura pozna pravila, ki nam dajo vedeti, kdo se lahko koga kdaj, kje in kako dotakne. Te dotikalne igrice, ki so iznajdljive, raznolike in polne domišljije, so osnova človeškega dvorjenja. Če se naš par pogovarja naprej in se dotika (se pozibava, treplja, nagiba, strmi, smehlja in flirta), ponavadi prispe do zadnje točke v ritualu dvorjenja – »faze telesne sinhronije.«

Ujemi ritem

Sinhronija teles je najbolj interesantna komponenta pri zapeljevanju. Ko se potencialna ljubimca sprostita v družbi drug drugega, se sučeta ali obračata, dokler niso njuna ramena poravnana, telesi pa obrnjeni drugo proti drugemu. To obračanje se lahko začne že pred začetkom pogovora ali po nekaj urah konverzacije, toda čez nekaj časa se moški in ženska začneta gibati skupaj, v paru. Najprej zgolj na kratko. Ko on dvigne kozarec, tudi ona dvigne svojega. Nato se sinhronija izgubi. Toda sčasoma vse bolj in vse dlje zrcalita gibe drugega. Ko on prekriža noge, ona prekriža svoje; ko se on nagne na levo, se na levo nagne še ona; ko si on pogladi lase, si jih pogladi še ona. Gibljeta se v popolnem ritmu in si strmita globoko v oči.

Ta ritem ljubezni, seksa in človekovega večnega razmnoževanja se lahko vsak hip prekine. A če bosta hotela stikati nit človeškega življenja, bosta ponovno ujela svoj tempo in nadaljevala s plesom dvorjenja. Pari, ki dosežejo popolno sinhronijo teles, pogosto zapustijo bar skupaj.

Ali je to osvajanje v petih fazah nekaj univerzalnega pri ženskah in moških? Tega ne vemo. Zagotovo vsi ljudje na svetu ne

kažejo takšnih vedenjskih vzorcev, kot sta jih opazila Givens in Perper v ameriških barih za samske. V mnogih družbah se ljudje ne srečujejo v barih ali klubih. Nekateri si niti ne dvorijo odkrito, temveč so njihove poroke dogovorjene. Le redki antropologi so preučevali telesne poze, kretnje in izraze, ki jih pri sporazumevanju uporabljajo ženske in moški iz drugih kultur.

Toda obstaja veliko pomožnih dokazov, ki namigujejo, da so nekateri izmed teh vzorcev občečloveški.

Na Borneu, denimo, ženska iz plemena Dusun pogosto nagne glavo in strmi v potencialnega ljubimca. Kadar mu na zabavi poda riževo vino, se bežno dotakne še njegovih dlani.¹⁶ V resnici večina popotnikov ve, da ti ni treba govoriti lokalnega jezika, da bi uspešno flirtal z domačini. Zdi se, da so koprneč pogled, nasmeh in nežen dotik univerzalni elementi dvorjenja na vseh koncih sveta.

Obstaja še več dokazov, da je sinhronija teles pri dvorjenju nekaj občečloveškega. V skoraj vsaki družbi, kjer je ženskam in moškim dovoljeno izbirati si ljubimce, se samski ljudje srečujejo na zabavah ali festivalih in plešejo. In kaj je ples drugega kot preplet ritmičnih gibov, tandemskega gibanja dveh teles?

Tradicionalno pleme Medlpa z Nove Gvineje je celo ritualiziralo to mimikrijo. Pri teh ljudeh se neporočena dekleta srečujejo s potencialnimi snubci v *tanem het*, skupni sobi v hiši svojih staršev. Tam jih, sedeč v dvojicah, pričaka več potencialnih snubcev, od glave do pete odetih v svojo najbolj praznjo opravo. Ko začnejo pari peti, se začne slavje z »obračanjem glav.« Nato potencialni partnerji nagibajo svoje glave, si drgnejo čela in nosove ter se večkrat priklonijo drug drugemu – vse to ob spremljavi pulzirajočih ritmov. Plemenu Medlpa sinhronija pomeni harmonijo. Verjamejo, da bolj kot je partner sposoben držati ritem druge osebe, bolj verjetno sta partnerja primerna drug za drugega.¹⁷

V resnici sinhronija teles predstavlja osnovo v mnogih socialnih interakcijah – in dvorjenje je ena izmed njih. Študent pri

antropologu Edwardu Hallu je vzel kamero na otroško igrišče na ameriškem Srednjem zahodu, počepnil za zapuščenim avtomobilom ter opazoval in snemal dogajanje. Na film je ujel gibe in interakcijo otrok med odmorom. Ko je Hall pazljivo preučeval njegove posnetke, je opazil poenotene, sinhronizirane gibe otrok. Očitno so se vsi otroci igrali v dvojicah in v določenem ritmu. Še več, ena zelo aktivna deklica je poskakovala okoli igrišča – in narekovala ritem vsem ostalim. Vsi otroci so nezavedno držali njen ritem.¹⁸

To človeško zrcaljenje, ki ga imenujemo interakcijska sinhronija, se začne že v zgodnjem otroštvu. Že dan po rojstvu začne novorojenček usklajevati gibe svojega telesa z ritmičnimi vzorci človeškega glasu. Do zdaj že dobro vemo, da v mnogih drugih kulturah ljudje ujamejo ritem, kadar se čutijo sproščeno v družbi drugega. Fotografije in upočasnjeni posnetki ljudi v kavarnah, na železniških postajah, v supermarketih, na koktajl zabavah in drugih javnih mestih v raznolikih družbah prikazujejo to človekovo nagnjenost k privzemanju poze drugega.

In ritem življenja gre naprej. Kadar prijatelje priklopijo na elektroencefalograf, ki meri aktivnost možganov, zabeležene vrednosti pokažejo, da se celo možganski valovi dveh oseb uskladijo, kadar med njima poteka harmoničen pogovor. Če sedite za jedilno mizo in pazljivo opazujete, kako se ostali člani družine pogovarjajo in jedo, lahko z dlanjo dirigirate ritem pogovora. Ponavadi poudarjeni zlogi držijo takt. Toda tudi premolki so ritmični – ko si ena oseba popivna ustnice, druga v istem trenutku seže po solnici. Premori in sinkope, pridušeni glasovi, dvignjeni komolci: vse to zaznamuje pulz živih in ljubezni.¹⁹

Naša potreba po tem, da držimo ritem drugega, odraža ritmično mimikrijo, ki je pogosta pri mnogih živalih. Primatolog Wolfgang Kohler je ob vstopu v ograjeni prostor za šimpanze v primatološkem raziskovalnem centru večkrat naletel na skupino samcev in samic, ki so se v »grobo približnem ritmu«

poganjali okoli droga. Kohler je dejal, da so živali kimale z glavami, medtem ko so se poganjale okoli, pri čemer je vsak stopal naprej z isto nogo. Tudi šimpanzi se včasih zibljejo sem in tja, ko si tik pred parjenjem gledajo globoko v oči.

Pravzaprav je ritmično gibanje pri živalskem dvorjenju nekaj najbolj osnovnega. Mačke krožijo druga okoli druge. Navadni jeleni poskakujejo. Vriskači si dvorijo z ritmičnim premikanjem jezika. Zeti cikcakasto poplesujejo v vodi. Ko si živali dvorijo, pa naj gre za medvede ali hrošče, izvajajo ritmične rituale, s katerimi izražajo svojo ljubezensko namero.

Ples je nekaj povsem naravnega. Zato menim, da lahko upravičeno sklepamo, da je sinhronija teles vseprisotna faza v procesu človeškega dvorjenja: ko nas drugi privlači, začnemo držati skupen takt.

Snubljenje se napaja s sporočili

Človeško dvorjenje je še v nekaterih pogledih podobno dvorjenju med živalmi. Ponavadi si ljudje dvorijo počasi. Previdnost med dvorjenjem je značilna tudi za pajke. Če hoče volkec dvoriti samici in se z njo spariti, mora najprej vstopiti v dolg, temen vhod v samičino domovanje. To počne počasi. Prevelika zagretost bi bila usodna, saj bi si ga samica privoščila za kosilo.

Tudi ženske in moške, ki so na začetku dvorjenja preveč agresivni, doletijo neprijetne posledice. Če se drugi osebi preveč približaš, se je prehitro dotakneš ali preveč govoriš, jo ponavadi s tem odbiješ. Tako kot dvorjenje pri volkih, pavijanih in mnogih drugih živalih, se tudi osvajanje pri ljudeh napaja s sporočili. Vsak partner se mora na vsakem vozlišču rituala pravilno odzvati, sicer dvorjenje pade v vodo.

Pravzaprav je Perper začel opažati zanimivo delitev dela pri tej izmenjavi signalov. Ameriške ženske ponavadi začnejo niz